

zionalista turco Mehmed Emin" (*Anuario del R. Istituto Orientale di Napoli 1919-1920*, Napoli 1920, s. 39-45); "Gli studi turcologici in Italia" (*Il libro italiano nel mondo*, I [1940]); "Di una cronaca turca del 1500" (*Rendiconti della Reale Accademia Nazionale dei Lincei*, serie V, IX [1900], s. 423-455).

BİBLİYOGRAFYA :

A. Bombaci, "Luigi Bonelli 1865-1947", *OM*, XXVII/1-3 (1947), s. 51-55; a.mlf., "Luigi Bonelli 1865-1947", *Dizionario Biografico degli Italiani*, XI, Roma 1969, s. 762-763; E. Rossi, "Luigi Bonelli 1865-1947", *RSO*, XXII (1947), s. 163-165; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, I, 429.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

BONNEVAL AHMED PAŞA

(bk. HUMBARACI AHMED PAŞA).

BOPAL

XVIII. yüzyıl başlarında kurulup
1952'ye kadar
Hindistan yarımadasında
hüküm süren müslüman devlet.

Hindistan'da son yüzyıllarda hüküm süren müslüman devletlerin Haydarâbâd nizamlığından sonra en önemlisi olan Bopal, Tiah bölgesinden (Pakistan) gelen Orakzai Afridileri'nden Dost Muhammed Han tarafından kurulmuştur. Dost Muhammed 1708'de otuz dört yaşlarında iken Delhi şehrine giderek Bâbürlü İmparatoru I. Bahadır Şah'tan hizmetlerine karşılık olmak üzere Berâsiye bölgesinin idaresini almış, daha sonra da burada **nevvâb***lığını ve istiklâlini ilân etmiştir. Dost Muhammed Han 1740'ta öldüğünde yerine oğlu Yâr Muhammed Han (1740-1754) ve ondan sonra da Feyz Muhammed Han (1754-1777) nevvâb oldular. Muktedir birer hükümdar olamayan bu iki kardeşten özellikle Feyz Muhammed Han devrinde devlet idaresi tamamen Hintli vezirlerin elinde kalmış ve onların da idaresizliği yüzünden toprakların yarısı kaybedilmiştir. Feyz Muhammed Han'ın ölümü üzerine nevvâb olan kardeşinin oğlu Hayât Muhammed Han da yine idareyi Hintli vezirlere emanet etmiş, ancak yeğeni Vezir Muhammed Han devamlı surette onlarla mücadele ederek devletin daha fazla zayıf düşmesine engel olmuştur. Bu arada Vezir Muhammed Han, devletin zayıflığından faydalanarak ülkeye hücum eden Pindâriler'i Maratalar'ın yardımıyla geri

püskürtmüş, daha sonra da yardım amacıyla girdikleri ülkeyi istilâ eden Maratalar'ı dışarı atmıştır (1807). Aynı yıl Hayât Muhammed Han'ın ölümü üzerine oğlu Gavs Muhammed Han (1807/1816) nevvâb unvanını almışsa da gerçek hâkimiyet ve devlet idaresi yine Vezir Muhammed Han'da kalmış ve Vezir Muhammed Han devamlı mücadeleleri sonunda Bopal'e eski itibar ve gücünü kazandırarak kaybedilen yerlerin de çoğunu geri almaya muvaffak olmuştur. Vezir Muhammed Han'ın elli bir yaşında iken ölümü (1816) üzerine yerine Gavs Muhammed Han'ın kızı Kudsiyye Begüm ile evli olan oğlu Nezîr Muhammed nevvâb oldu (1816-1818). Nezîr Muhammed Han devrinde İngilizler'le anlaşma yapmış ve bu anlaşma Bopal Devleti'nin topraklarının korunmasında Pindâriler'e karşı verilen mücadelede tesirini göstermiştir. 1820'de Nezîr Muhammed Han ölünce karısı Kudsiyye Begüm "newâbe" sıfatıyla tahta oturdu ve böylece devlet başkanlığı kadınların idaresine geçmiş oldu.

Kudsiyye Begüm'den sonra 1845'te tahta çıkan kızı İskender Begüm, annesi Kudsiyye Begüm ile başlayan kadınlar dönemini sürdürdü ve ölümüne (1868) kadar nevvâbe olarak kaldı. Bu kadın hükümdarlık geleneği, 1926'da Sultan Cihan Begüm'ün, oğlu Muhammed Hamîdullah Han'ın lehine tahttan çekilmesine kadar sürmüştür. Anlaşmalarla İngilizler'e bağlı kalan İskender Begüm öldüğü zaman arkasında ziraat ve askerlik alanında yapılmış birçok reform bıraktı. Onun döneminde dinî alanlarda da serbest düşünce hâkim kılınmış ve kadınların sosyal hayata katılmasına zemin hazırlanmıştır. İskender Begüm'ün ölümü üzerine amcası Fevcdâr Muhammed Han'ın uzaktan idaresi altında kızı Şah Cihan Begüm nevvâbe olarak tahta geçti (1868). 1855'te evlendiği kocası Bahşı Bâkî Muhammed Han öldükten üç yıl sonra Şah Cihan Begüm Seyyid Sıddık Hasan Han ile evlendi ve Hasan Han karısına vekâleten idareyi ölümüne kadar elinde tuttu (1890). Şah Cihan Begüm 1901'de öldü ve yerine geçen kızı Sultan Cihan Begüm yirmi beş yıl hüküm sürdü. Sosyal hayatta birçok reformlar yapan Cihan Begüm bu arada Londra'ya ve İstanbul'a iki defa ziyarette bulundu; İstanbul'da II. Abdülhamid ve V. Mehmed Reşad'la görüştü. İngiltere'yi ikinci ziyaretinde nevvâbliğin oğlu Muhammed Hamîdullah Han'a devri

hususunda muvafakat aldı ve 1926'da tahttan çekildi. Aligarh İslâm Üniversitesi'nde tahsil görmüş aydın bir kişi olan Muhammed Hamîdullah Han (ö. 1960), 1946'da Hindistan Millî Kongresi ile Muhammed Ali Cinnah tarafından yönetilen Müslüman Birliği arasında anlaşma sağlayarak Hindistan'ın siyasî hayatında önemli bir hizmet ifa etmiştir. 1947'de Hindistan ve Pakistan devletleri kurulduğunda Bopal önceleri Haydarâbâd gibi kendi idaresini elinde bulundurdu ise de 1949'da Hindistan Birliği'ne katıldı. 1952'de nevvâblık idaresine son verildi; 1956'da da Bopal bölgesi Medya Pradeş eyaleti ile birleştirilerek Bopal şehri bu eyaletin merkezi haline getirildi.

BİBLİYOGRAFYA :

A Pilgrimage to Mecca by the Nawwâb Sikandar Begâm of Bhôpâl (trc. Willoughby-Osborne), London 1870; Şah Cihan Begüm, *Tâcû'l-ikbâl Târîh-i Riyâset-i Bhôpâl*, Kanpur 1289-90/1873; a.mlf., *The History of Bopal* (trc. H. C. Barstow), Calcutta 1876; Cihan Begüm, *An Account of my Life* (trc. C. H. Payne — Abdüssamed Han), London 1910-22, I-II; a.mlf., *al-Hicâb or Why Purdah is Necessary*, Calcutta 1922; a.mlf., *Hayât-ı Şâh Cihânî*, Bombay 1926; V. Elif Sâhibe (Belkis Begüm), *Begâmât-ı Bhôpâl*, Lahore 1912; Muhammed Emin Zübeyrî, *Târîh-i Begâmât-ı Bhôpâl*, Bopal 1919; E. Edwardes, *A Catalogue of the Persian Printed Books in the British Museum*, London 1922, s. 502; Başmâbeyinci Lütîfî Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, İstanbul, ts., s. 229-230; V. P. Menon, *The Story of the Integration of the Indian States*, Calcutta 1956, s. 304-306, ayrıca bk. İndeks; M. Edwardes, *Indian Temples and Palaces*, London 1964, s. 25-36; Halit Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, İstanbul 1965, s. 341-342; Bahriye Üçok, "Hindistan'da Bopal Devleti'nde Bir Nâibe ve 3 Kadın Hükümdar", *TTK Tebliğler VII* (1972), I, 446-450; Sadedullah, *The Life and Works of Muhammed Sıddık Hasan Khan Nawwab of Bopal*, Lahor 1973; D. Menant, "Quelques pages de l'histoire de Bopal", *RMM*, XV/9 (1911), s. 228-288; U. Yaduvansh, "Administrative System of Bopal under Nawab Sikandar Begum (1844-1868)", *JC*, XLI/4 (1967), s. 203-232; Abida Sultan, "The Begums of Bopal", *History Today*, XXX, London 1980, s. 30-35; T. V. Arnold, "Bopal", *İA*, II, 594-596; A. S. Bazmee Ansari, "Bhōpāl", *EI²* (İng.), I, 1195-1197.

ENVER KONUKÇU

BOPAL

Hindistan'da
Medya Pradeş eyaletinin merkezi.

Orta Hindistan'da Betva nehri yakınında, tabii manzarası ile ilgi çeken bir yerde kurulmuştur. Başşehir Yeni Delhi'den gelerek Ucceyn ve Huşengâbâd yönünde güneye giden kara ve demir-

yolu buradan geçer. Şindiya, Holkar ve Nersingher şehirleri ile komşudur. Bölgenin iklimi ılıman ve su kaynakları zengindir; Parbatı ve Betva nehirleri de bu civardan doğar. Puhta Pul Talão ve Bera Talão gibi göller şehrin çevresine tabii güzellik kazandırır. Önceleri Bopal İslâm Devleti'nin başşehri olan Bopal, 1956'dan sonra Medya Pradeş eyaletinin merkezi haline getirildi. Bölgenin diğer önemli şehirleri İslâmgerh, Ahta, Sehuro ve Raisen'dir. Nüfusu 1981 sayımına göre 671.018 olan Bopal'de halkın çoğunluğu müslümandır. Bopal bölgesinin en eski yerleşme merkezi Raisen'deki Bocpur olup Ganj'a güneyden karışan Betva nehrinin doğusunda yer alır. Paramara Rajputları'ndan Raca Boc'un XI. yüzyılda inşa ettirdiği büyük Şiva Tapınağı'nın kalıntıları bugüne kadar gelmiştir. Yine bu civarda Cayna azizlerinden Adinatha'nın büyük bir heykeli ve tapınağı bulunmaktadır.

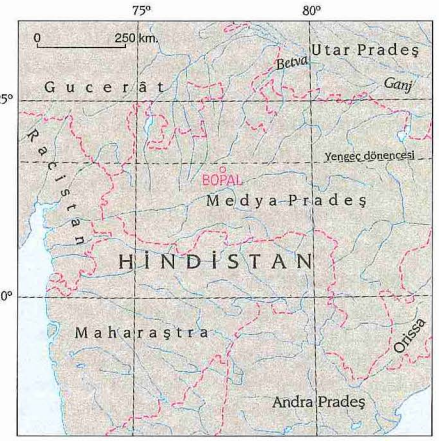
Bopal şehri 1728'de, devletin de başnisi olan Dost Muhammed Han tarafından kurulmuştur. Sonradan Dost Muhammed, şehri dış tehlikelere karşı korumak gayesiyle Hintli eşi Feth Bibi'nin adını verdiği Fetihgerh Kalesi'ni inşa ettirmiştir. Bugün şehrin bu bölümü Şehr-i Hâs adıyla anılmakta ve şehrin diğer önemli iki bölgesine de Cihangirâbâd ve Ahmedâbâd denilmektedir. Daha önce İslâmnagar'da oturan nevwâb Feyz Muhammed Han başşehri Bopal'e nakletmiştir. Şehir Pindârî istilâsı sırasında harap olmuş ise de Nezîr Muhammed Han tarafından kısa süren hükümdarlığı döneminde (1816-1818) imar edilerek eski canlılığına kavuşturulmuştur.

Şehrin en önemli yapıları Tac Mahal Sarayı ile yanındaki Tâcû'l-mesâcid adlı büyük camidir. Kırmızı ve mor kesme taşlardan yapılmış gayet ince ve yüksek minareleriyle Kudsiyye Begüm Camii de

Hint-İslâm mimarisinin en güzel eserlerindendir. İskender Begüm, Şah Cihan Begüm ve Sultan Cihan Begüm dönemlerinde şehirde yol inşası ve ışıklandırma gibi imar hizmetleri yapılmış ve kültür hayatı da bu begümlerin himayesinden büyük gelişmeler kaydetmiştir.

Bopal tarihi boyunca İslâmî ilimlerin öğrettiği önemli bir merkez olarak tanınmıştır. 1947'de Hindistan'ın istiklâline kavuşması üzerine kurulan eyaletlerden Orta Hindistan'daki Medya Pradeş'te ve Bopal'de İslâmî eğitim faaliyetinin sona ermesinden korkulmuşsa da o zaman Bopal Devleti'nin kadısı ve Bopal'deki Câmia-i Ahmediyye'nin rektörü olan Seyyid Süleyman Nedvî'nin idaresinde Dârü'lûm Medresesi'nin kuruluşu müslümanların ümitlerini canlandırmıştır. Darü'lûm'un kuruluşunda Bopal'deki Tâcû'l-mesâcid camiinin imamı Mevlânâ Muhammed İmrân Han Nedvî'nin de çok gayretleri olmuştur. İslâmî ilimlerin öğretilmesindeki sistem bakımından Leknev'deki Nedvetülulemâ modeline benzeyen Dârü'lûm ile Câmia-i Ahmediyye daha çok dinî eğitim merkezleridir. Bugün aralarında müzik akademisinin de bulunduğu on beş yüksek okul, 1970'te kurulmuş olan Bopal Üniversitesi'nin bölümlerini teşkil etmektedir.

Bopal önemli kara ve hava yolları üzerindedir. Üretime yönelik sanayinin geliştiği şehirde çırçır, dokuma ve kumaş boyama, transformator, demiryolu makasları, çekme motoru, elektrik malzemeleri, spor aletleri, kibrit vb. fabrika ve imalâthaneleri bulunmaktadır. Haşere mücadelesi için ilâç üreten Union Carbide Corporation'ın (ABD) depolarının 3 Aralık 1984'te gaz kaçırmaya üzerine meydana gelen dünyanın en büyük kimyevî madde kazasında 3600 Bopalli ölmüş ve 50.000 kişi de hasta olmuştur.

Bopal

Bopal, tabii güzellikleri ve tarihi yöreleriyle Hindistan'ın turist çeken en önemli merkezlerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Imperial Gazetteer of India, Oxford 1908, VIII, 142-145; Abul Hasan Ali Nadwi, *Muslims in India* (trc. Mohammad Asif Kidwai), Lucknow, ts. (Academy of Islamic Research and Publications), s. 94, 95; V. P. Menon, *The Story of Integration of the Indian States*, Calcutta 1956, s. 304-306; Abdul Hai, *India During Muslim Rule*, Lucknow 1977, s. 71-72; S. Israel — B. Grewal, *India*, Singapore 1985, s. 149-151; "Bhopâl", *IA*, II, 596; A. S. Bazmee Ansari, "Bopal", *ET* (İng.), I, 1196-1197.

ENVER KONUKÇU

BORAZÂNİ ALİ DEDE MESCİDİ ve TÜRBESİ

Rodos'ta XVI. yüzyılda kurulmuş Gülşenî tekkesini meydana getiren mescid, türbe ve meşrutadan ibaret küçük bir külliye.

Kanûnî'nin 1522 Rodos seferinde borazancıbaşı olan Ali Dede, aynı zamanda Gülşenîyye'nin kurucusu İbrâhim Gülşenî'nin halifelerinden Abdi Halife'nin dervişlerindendi. Rodos'un fethinden sonra padişahın izniyle buraya yerleşerek Halvetiyye'nin Gülşenîyye şubesine bağlı bir tekke açtı. Rodos'ta Kaleiçi'nde Omi-riu sokağında küçük bir külliye halinde düzenlenmiş bulunan yapılar, avlu içindeki bir mescid, bir türbe ve bir meşrutadan meydana gelmektedir. Ali Dede ilk dergâhını, Diocletianus zamanında (284-307) öldürüldüğüne inanılan Azize Kyriaki'ye ithaf edilmiş XIV. yüzyıla ait bir kilisenin yanında yer alan bir evde kur-

Borazâni Ali Dede Mescidi'nin yan duvar ve minaresi ile çatısı çökmüş olan türbesinin ön cephesi - Rodos / Yunanistan